

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری STES

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی

مقاله نویسی علوم انسانی

اصول تنظیم قراردادها

آموزش مهارت های کاربردی در تدوین و چاپ مقاله

مدیریت اسلامی طب و پزشکی نوین

محمدعلی حیدرنیا*

کلیدواژه‌ها: دین و پزشکی - اسلام - دین

مقدمه

یکی از ابزارهای مهم و اساسی در پزشکی نوین، مدیریت پزشکی و به عبارت صحیح‌تر، مدیریت سلامتی در جامعه می‌باشد و تفاوت وضعیت سلامتی در کشورهای پیشرفته در مقایسه با کشورهای عقب مانده و در حال توسعه در نوع نگرش آنها نسبت به مدیریت سلامتی می‌باشد.

در کشورهای گروه اول مدیریت سلامتی جامعه‌نگر و بیماری‌مدار و در کشورهای گروه دوم مدیریت بیمارمدار و فقط در درمان بیماران آن هم به صورت ناقص خلاصه می‌شود.

مدیریت طب در کشورهای پیشرفته که از شاخص‌های سلامتی خوبی برخوردار هستند، با فلسفه‌ی نوین سلامت و با تأکید بر تمام ابعاد سلامتی و سطوح سه‌گانه‌ی پیشگیری از بیماری‌ها هماهنگ می‌باشد. در حالی که این مدیریت در

---

* متخصص پزشکی اجتماعی و پیشگیری از بیماری‌ها، عضو هیئت علمی دانشکده‌ی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

کشورهای در حال توسعه و عقب مانده (اغلب کشورهای اسلامی)، به روش سنتی و بر محور درمان بیماران فعالیت می کند. هرچند که در این کشورها نیز برای درمان بیماران از روش های جدید و تکنولوژی جدید نظیر سی تی اسکن و ام آر آی هم استفاده می کنند، ولی به علت مدیریت نامناسب نتایج خوبی را به دست نمی آورند. آمارهای مربوط به گزارش سلامت جهانی که در سال ۲۰۰۶ توسط سازمان بهداشت جهانی منتشر شده است، نشان می دهد که شاخص هایی نظیر مرگ و میر، سالیان عمر از دست رفته به علت بیماری ها، مرگ و میر زنان باردار، مرگ و میر کودکان زیر ۵ سال، بروز بیماری های عفونی، سوء تغذیه و ... در کشورهای گروه ۲ نسبت به کشورهای گروه ۱ از وضعیت نامناسب و گاهی رقت انگیز برخوردار است. به عنوان مثال ۹۵٪ از موارد بروز و ۹۸٪ از موارد مرگ ناشی از سل در کشورهای در حال توسعه و عقب مانده بوده است. (۱)

در تأمین، حفظ و ارتقا سلامت جامعه پارامترهایی نظیر پول، منابع انسانی و مدیریت نقش اساسی دارند. ولی مطالعات نشان می دهند که با مدیریت مبتنی بر فلسفه ی نوین سلامت از سرمایه ی اندک، بهره ی فراوان می توان گرفت. شاخص کیفیت زندگی جسمی که خود مرکب از سه شاخص مهم مرگ و میر کودکان زیر یک سال، میزان سواد و امید به زندگی در بدو تولد می باشد، نشان می دهد که در بعضی از کشورهای ثروتمند با درآمد بالا ولی فاقد مدیریت صحیح این شاخص پایین تر از کشورهایایی است که درآمد سالانه ی پایین ولی مدیریت مناسب دارند. (۲) و در تقسیم بندی جهانی سلامت، اغلب کشورهای اسلامی در ردیفی قرار می گیرند که در آنها مرگ و میر کودکان و بالغین خیلی بالا و یا بالاست. (D و E) (۳)

از طرفی عدم دستیابی به اهداف بهداشت برای همه تا سال ۲۰۰۰ که تمامی کشورها باید به سطح مطلوبی از سلامت می‌رسیدند، همه بیانگر این واقعیت است که مدیریت‌های حاکم بر سلامتی در سطح جهانی، منطقه‌ای و ملی در کشورهای در حال توسعه و عقب مانده کارساز نبوده است. (۳) و تقویت مدیریت طب در چارچوب فلسفه‌ی نوین سلامت، راه حل مناسب برای ارتقاء سطح جوامع می‌باشد. و با توجه به عقب ماندگی سلامتی در اغلب کشورهای اسلامی، مدیریت برگرفته از اسلام، همراه با بهره‌گیری از روش‌ها و ابزار نوین پزشکی می‌تواند راه حلی باشد که وضعیت سلامت در این کشورها را بهبود دهد.

حال این سؤال بزرگ مطرح می‌شود که مبانی اسلام با کدام مدیریت سلامتی انطباق بیشتری دارد. مدیریت با فلسفه‌ی نوین مدیریت، یا مدیریت سنتی که فقط بر درمان بیماران متکی است.

در این نگرش اسلامی، جنبه‌های فنی و تکنیکی درمان بیماران و بعضی تجویزها و دستورات پزشکی، مورد نظر نیست، بلکه مدیریت حاکم بر سلامتی برخاسته از دستورات و تفکر اسلامی مورد توجه می‌باشد.

تعاریف و مفاهیم واژگان

برای هماهنگی در درک بهتر مطالب، توجه به تعاریف و مفاهیم واژگان زیر ضروری است.

۱. سلامت (Health)؛ سلامت در اساسنامه‌ی سازمان بهداشت جهانی در سال ۱۹۴۸، به حالتی از رفاه کامل جسمی، روانی و اجتماعی تعریف شده است و تنها نبودن بیماری، معلولیت یا زمین‌گیری نمی‌باشد.^۱
۲. ارتقای سلامت (Health Promotion)؛ ارتقای سلامت عبارت است از فرآیند توانمند سازی مردم جهت افزایش کنترل بر سلامت و بهبود سلامت خود.^۲
۳. بهداشت برای همه (Health for All)؛ دستیابی کلیه‌ی مردم دنیا به سطحی از سلامت که به آنها امکان برخورداری از یک زندگی مولد از لحاظ اجتماعی و اقتصادی را بدهد.^۳
۴. مراقبت‌های بهداشتی اولیه (Primary Health Care)؛ مراقبت‌های بهداشتی اولیه عبارت است از مراقبت‌های بهداشتی ضروری که با هزینه‌های قابل پرداخت از طرف کشور و جامعه، با روش‌های علمی صحیح و از نظر اجتماعی قابل قبول و قابل دسترس می‌باشد.^۴
۵. پیشگیری از بیماری‌ها (Disease Prevention)؛ پیشگیری از بیماری‌ها دربرگیرنده‌ی اقداماتی است که علاوه بر جلوگیری از وقوع بیماری و کاهش

۱. منشور اوتاوا برای ارتقا سلامت. سازمان بهداشت جهانی، ژنو ۱۹۸۶

۲. منشور اوتاوا برای ارتقای سلامت. سازمان بهداشت جهانی، ژنو ۱۹۸۶

۳. واژه‌نامه‌ی اصطلاحات که در مجموعه‌ی بهداشت برای همه مورد استفاده قرار گرفته است، سازمان بهداشت جهانی، ژنو ۱۹۸۴

۴. اعلامیه‌ی آلماتا، سازمان بهداشت جهانی، ژنو ۱۹۷۸

عوامل خطر، پیشرفت آن را نیز متوقف کرده و در صورت بروز، عوارض آن را کم می‌کند.^۵

۶. حمایت همه‌جانبه برای سلامت (**Advocacy for Health**)؛ ترکیبی است از اقدامات فردی و اجتماعی برای جلب تعهد سیاسی، حمایت سیاسی، پذیرش اجتماعی و پشتیبانی سیستم‌های طراحی شده برای یک برنامه یا هدف بهداشتی خاص.^۶

۷. عدالت در سلامت (**Equity in Health**)؛ عدالت به معنی انصاف است. عدالت در سلامت بدین معناست که نیازهای مردم، توزیع فرصت‌ها و یا موقعیت‌ها برای سلامت، عادلانه هدایت شود.^۷

۸. توسعه‌ی سلامت (**Health Development**)؛ توسعه‌ی سلامت عبارت است از فرآیند ارتقای مستمر درپیش‌رونده‌ی وضعیت سلامت افراد و گروه‌ها در یک جامعه.^۸

۹. همکاری بین‌بخشی (**Intersectional Collaboration**)؛ عبارت است از یک رابطه‌ی شناخته شده بین قسمت‌های متفاوت بخش‌های جامعه به منظور فعالیت بر روی یک موضوع معین که جهت نیل به نتایج بهداشتی میان مدت ایجاد شده

۵. واژه‌نامه‌ی اصطلاحات که در مجموعه‌ی بهداشت برای همه مورد استفاده قرار گرفته است، سازمان بهداشت جهانی، ژنو ۱۹۸۴

۶. گزارش نشست بین‌بخشی در زمینه‌ی استراتژی‌های حمایت همه‌جانبه برای سلامت و توسعه: توسعه‌ی ارتباطات در عمل سازمان بهداشت جهانی، ژنو ۱۹۹۵

۷. عدالت در سلامت و مراقبت‌های بهداشتی، سازمان بهداشت جهانی، ژنو ۱۹۹۶

۸. واژه‌شناسی نظام اطلاعات، سازمان بهداشت جهانی، ژنو ۱۹۹۷

باشد. به طوری که نتایج حاصل از این طریق مؤثرتر، کارآمدتر یا پایدارتر از آنی است که از عملکرد بخش بهداشت به تنهایی می تواند حاصل شود.^۹

۱۰. کیفیت زندگی (**Quality of Life**)؛ عبارت است از درک و آگاهی افراد از موقعیت خود در زندگی در متن فرهنگ و نظام ارزش های محل زندگی و در ارتباط با اهداف، انتظارات، استانداردها و مسایل مربوط به خود.^{۱۰}

۱۱. توسعه ی پایدار (**Sustainable Development**)؛ عبارت است از توسعه ای که نیازهای موجود در حال حاضر را بدون لطمه وارد آوردن به توانایی های نسل های آینده در برآورد کردن نیازهای خودشان برآورد می کند.^{۱۱}

مدیریت اسلامی طب

در یک نگاه ساده و کلان می توان گفت مدیریت (**management**) عبارت است از: به کارگیری هدف دار و کارساز منابع (نیروی انسانی، لوازم، پول) به منظور برآوردن یک هدف از پیش تعیین شده که با چهار فعالیت اساسی محقق می شود.

۱- برنامه ریزی (**planning**) تعیین کاری که باید بشود؛

۲- سازماندهی (**organizing**) تنظیم چارچوب و فراهم آوردن امکان انجام آن؛

۳- ارتباطات (**communication**) ایجاد انگیزه و رهبری برای انجام کار؛

۴- پایش (**monitoring**) بازبینی و پایش پیشرفت کار.^{۱۲}

۹. بهداشت برای همه در قرن ۲۱، سازمان بهداشت جهانی، ژنو ۱۹۹۷

۱۰. ارزیابی کیفیت زندگی، سازمان بهداشت جهانی، ژنو ۱۹۹۶

۱۱. آینده ی مشترک ما، گزارش کمیسیون محیط و توسعه، سازمان بهداشت جهانی، ژنو ۱۹۹۷

سازمان‌ها و ساختارها با اعمال مدیریت صحیح بهتر، زودتر و کم‌هزینه‌تر به اهداف خود خواهند رسید و علم مدیریت در چارچوب اصول و مبانی روشهای گوناگون مدیریت را ارائه می‌دهد.

هرگاه مبانی یک مدیریت بر اساس جهان‌بینی اسلامی تبیین و تعریف شود، مدیریت اسلامی نام می‌گیرد. در مدیریت اسلامی دو خصوصیت عمده، نظام‌گرایی و جامعیت جلب توجه می‌کند. مدیریت اسلامی برای تحقق اهداف خود می‌تواند از روش‌های مدیریتی موجود به عنوان یک وسیله یا ابزار استفاده نماید. (۶) حال چنانچه این مدیریت اسلامی را برای سازمان یا ساختاری تعریف کنیم که موضوع آن سازمان یا ساختار طب باشد، مدیریت اسلامی طب نامیده می‌شود.

موضوع مدیریت اسلامی طب

در جهان‌بینی اسلامی، موضوع اصلی طب یعنی انسان از چنان منزلتی برخوردار است که خداوند او را خلیفه‌ی خود در زمین معرفی می‌کند. با بررسی در متون اسلامی از جمله قرآن کریم، گفتار پیامبر (ص) و ائمه (ع) و بزرگان دین و طب، موارد بسیاری از جمله موارد زیر جلب توجه می‌نماید:

- نجات جان یک انسان به معنای نجات جهانیان است. (قرآن کریم)
- در زندگی بدون سلامت خیری نیست. (پیامبر اکرم)
- از سلامتی انسان‌ها، فرشتگان خوشحال، خداوند راضی و دین تثبیت می‌شود.
- دو علم بیشتر مورد توجه هستند، علم دین و علم بدن.

۱۲. حاتمی، حسین، رضوی، سیدمنصور و دیگران. کتاب جامع بهداشت عمومی. جلد دوم. انتشارات ارجمند. چاپ اول. ۱۳۸۳

- پیشگیری بر درمان ترجیح دارد.

- پزشکی واجب کفایی است.

- پزشک ضامن کار خود است.

موارد فوق و نمونه‌های بی‌شمار دیگر، اهمیت و جایگاه موضوع طب یعنی انسان و سلامت او را آشکار می‌سازند و و این پشتوانه کافی است که رسالت، دورنما و اهداف سازمانی را که می‌خواهد سلامتی مردم را با شیوه‌ی اسلامی مدیریت کند، شایسته و بایسته تعریف کنیم.

در مدیریت اسلامی طب که بهتر است آن را مدیریت اسلامی سلامت بنامیم، هدف می‌تواند این باشد که سلامتی را برای انسان‌ها به گونه‌ای فراهم نماییم تا زمینه‌ساز سعادت، تکامل و رسیدن به قرب الهی برای آنها باشد.

پزشکی نوین

در گذر تاریخی پزشکی بعد از دوران‌های پزشکی اسطوره‌ای، پزشکی باستان، و سپیده‌دم علم پزشکی دوره‌ی جدیدی از پزشکی شروع شده است که پزشکی نوین نام دارد. پزشکی نوین در چارچوب فلسفه‌ی نوین سلامت و با استراتژی‌های سه‌گانه‌ی پیشگیری اولیه (primary)، ثانویه (secondary) و ثالثیه (tertiary) و با تأکید بر مدیریت بیماری (disease management) و توجه به سلامتی مثبت برای همه‌ی افراد جامعه شکل گرفته است. (۲)

فلسفه‌ی نوین سلامت می‌گوید:

- سلامتی یک حق اساسی انسان است.

- سلامتی جوهر زندگی مثمر است.

- سلامتی در مرکز مفهوم کیفیت زندگی قرار دارد.
- سلامتی یک هدف اجتماعی جهانی است.
- سلامتی بخش تلفیق یافته توسعه و پیشرفت است.
- سلامتی جزء مسئولیت‌های فردی، کشوری و بین‌المللی است.
- سلامتی و حفظ آن یک سرمایه‌گذاری عمده‌ی اجتماعی است.

نکات قابل توجه در پزشکی نوین، توجه به پیشگیری از بیماری‌ها و مدیریت بیماری‌ها در جامعه و توجه به تمام ابعاد سلامتی انسان می‌باشد. یعنی سلامت جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی در پزشکی نوین عوامل ایجادکننده‌ی سلامت از جمله وراثت، محیط زیست، سبک زندگی، وضعیت اقتصادی اجتماعی و خدمات بهداشتی درمانی مورد توجه جدی هستند. در پزشکی نوین فقط جامعه‌ی پزشکی مسئول سلامتی نیست، بلکه سایر نهادها و ارگان‌ها هم نقش جدی در سلامت جامعه دارند.

جمع بندی

با شناخت از مدیریت اسلامی طب یا به عبارت بهتر مدیریت اسلامی سلامت، جایگاه انسان و سلامت او در آموزه‌های اسلامی، پزشکی نوین و فلسفه‌ی نوین سلامت می‌توان نتیجه گرفت که مدیریت اسلامی سلامت با پزشکی نوین و فلسفه‌ی نوین سلامت نزدیکی بیشتری دارد تا مدیریت سنتی طب که فقط بر درمان بیماران تأکید می‌کند. مدیریت اسلامی سلامت، با بهره‌گیری از جهان‌بینی و آموزه‌های اسلامی و جایگاه ویژه‌ی انسان در مکتب اسلام، می‌تواند فلسفه‌ی نوین سلامت را در مواردی همچون اخلاق پزشکی و حقوق بیمار و رابطه‌ی

پزشک و بیمار و عدالت در سلامتی ارتقا و در مواردی چون کفایی بودن حرفه‌ی پزشکی بر آن بیفزاید.

مدیریت اسلامی سلامت با بهره‌گیری از روش مدیریت استراتژیک رسالت (mission) و دورنما (vision) و اهداف می‌تواند زمینه را برای ارتقاء سلامت در کشورهای اسلامی فراهم نماید. و در پایان ضروری است که با تشکیل کمیته‌ی خبرگان (Expert Panel) متشکل از عالمان دین و عالمان بدن و عالمان مدیریت، مدیریت اسلامی سلامت را در جزئیات تبیین و به جهان اسلام ارائه داد که سخت به آن نیازمند است.

Archive of SID

منابع

1. Available on www.who.int, World Health Report 2006
۲. شجاعی تهرانی، حسین: ترجمه. درسنامه پزشکی پیشگیری و اجتماعی. انتشارات دانشگاه علوم پزشکی گیلان. چاپ اول ۱۳۷۲
۳. احمدوند، علیرضا. جمشیدی، حمیدرضا و ... دیگران. ترجمه، گزارش جهانی سلامت ۲۰۰۲. انتشارات مؤسسه فرهنگی ابن سینای بزرگ، چاپ اول ۱۳۸۱
۴. پور اسلامی، محمد: ترجمه واژه نامه ارتقاء سلامت. دفتر ارتباطات و آموزش بهداشت وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی. چاپ اول ۱۳۷۹
۵. حاتمی، حسین. رضوی، سیدمنصور و دیگران. کتاب جامع بهداشت عمومی. جلد دوم. انتشارات ارجمند. چاپ اول. ۱۳۸۳
6. Available in www.jassbi.net
۷. طبیبی، سید جمال الدین. ملکی، محمدرضا: ترجمه برنامه ریزی استراتژیک و سنجش عملکرد. انتشارات سیمای فرهنگ. چاپ اول ۱۳۸۱
۸. طبُّ النَّبِيِّ الْعَلَامَةِ السَّيِّدِ مُحَمَّدِ مَهْدِيِّ السَّيِّدِ حَسَنِ الْخُرَسَانِ

Archive of SID

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری STES

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی

مقاله نویسی علوم انسانی

مقاله نویسی علوم انسانی

اصول تنظیم قراردادها

اصول تنظیم قراردادها

آموزش مهارت های کاربردی در تدوین و چاپ مقاله

آموزش مهارت های کاربردی در تدوین و چاپ مقاله